Dr. Albert Albert

A büntetés-végrehajtási intézetek katasztrófa-veszélyeztetettsége

Az utóbbi évek katasztrófái, különösen a 2004. december 26-án Délkelet-Ázsiában történt, az emberiség történetének – eddig ismert – talán legsúlyosabb ilyen jellegű eseménye felvetették annak kérdését, hogy vizsgáljuk meg a hazai katasztrófák keletkezésének lehetőségét és ezeknek a büntetés-végrehajtási létesítményekre – esetlegesen – kiterjedhető hatását. Magyarország területi elhelyezkedését tekintve nem tartozik a katasztrófa-veszélyeztetett országok közé, de korunkban – sajnos – sehol sem lehet kizárni a katasztrófák bekövetkezésének lehetőségét. Ezért fel kell készülnünk a nem várt esemény bekövetkezésekor a szükséges intézkedések megtételére. A büntetés-végrehajtási létesítmények önmagukban nem minősíthetők katasztrófaveszélyesnek. A börtönök az ott folytatott tevékenység kapcsán nem hordoznak magukban olyan reális veszélyt, amely alapot adhatna katasztrófa bekövetkezésének lehetőségére. Ezért a téma vizsgálatánál arra kell a hangsúlyt fektetnünk, hogy melyek azok a büntetés-végrehajtási létesítmények, amelyek közelében katasztrófák történhetnek, és azok hatásai veszélyeztethetik-e biztonságukat.

A katasztrófa fogalma

A katasztrófa olyan rendkívüli esemény, amely tömegesen és súlyosan veszélyezteti az emberi életet, az egészséget, az anyagi javakat. Rendkívülisége azt jelenti, hogy nem lehet megelőzni, elhárítására nincs lehetőség. Az esemény, ha bekövetkezett, visszavonhatatlan. A védekezésben részt vevőknek csak hatásai csökkentésére, azok következményei felszámolására, az eredeti vagy az ahhoz hasonló helyzet – lehetőség szerinti – visszaállítására, illetve az új állapot megteremtésére van lehetőségük. A katasztrófa általában negatív jelenség még abban az esetben is, ha az emberi életet, egészséget közvetlenül nem veszélyezteti, de közvetett módon károsan befolyásolhatja az ember életfeltételeit és tevékenységi körét. A fogalmon belül általában nem lehet különbséget tenni kis és nagy katasztrófa között. Az esemény, ha bekövetkezett, igényeli a szükséges mértékű beavatkozást, a felszámolásban részt vevők együttműködését. A lehetséges események különböző eredetűek lehetnek. Így katasztrófát okozhat természeti jelenség, illetve a természet állapotában bekövetkezett alapvető, az épített környezet állapotában bekövetkezett lényeges változás. A szerves élőlények, organizmusok – beleértve a genetikailag manipuláltakat is – járványszerű elterjedése az ún. humán katasztrófa. Az iparban, az energetika területén, a közlekedés és szállítás során bekövetkezett baleset. A nukleáris baleset, illetve ennek következményeként kialakuló radioaktív szennyeződés. Katasztrófának lehet adott esetben tekinteni a jelentősebb tűzesetet és a robbanást is. A felsorolás nem tekinthető teljesnek, mert a jövőben is bekövetkezhetnek olyan – az előzőekben nem említett, pl. ter-

rorista cselekmények[1] – események, amelyeket a katasztrófák megállapítására feljogosított szervezetek annak minősítenek. Az adott esemény katasztrófává történő minősítésének pontos meghatározását a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről szóló 1999. évi LXXIV. törvény (a továbbiakban: kattv.) 3. §. e. pontja határozza meg: *„Katasztrófa: a szükséghelyzet vagy a veszélyhelyzet kihirdetésére alkalmas, illetőleg a minősített helyzetek kihirdetését el nem érő mértékű olyan állapot vagy helyzet (pl. természeti, biológiai eredetű, tűz okozta), amely emberek életét, egészségét, anyagi értékeiket, a lakosság alapvető ellátását, a természeti környezetet, a természeti értékeket olyan módon vagy mértékben veszélyezteti, károsítja, hogy a kár megelőzése, elhárítása vagy a következmények felszámolása meghaladja az erre rendelt szervezetek előírt együttműködési rendben történő védekezési lehetőségeit és különleges intézkedések bevezetését, valamint az önkormányzatok és az állami szervek folyamatos és szigorúan összehangolt együttműködését, illetve nemzetközi segítség igénybevételét igényli."*

A katasztrófa rendkívüliségéből, visszavonhatatlanságából és nem utolsósorban súlyos hatásaiból következik, hogy következményeinek elhárítására előzetesen fel kell készülni, továbbá a felszámolására létrehozott szervezetek felkészítéséről, gondoskodni kell. Tekintettel arra, hogy katasztrófa esetén a kár megelőzése, elhárítása vagy a következmények, felszámolása meghaladja az erre rendelt szervezetek előírt együttműködési rendben történő védekezési lehetőségeit és különleges intézkedések bevezetését, valamint az önkormányzatok és az állami szervek folyamatos és szigorúan összehangolt együttműködését, illetve nemzetközi segítséget is igényelhet, előzetesen létre kell hozni a védekezés állami szervezet rendszerét, és meg kell határozni a védekezéshez szükséges feladat és hatásköröket.

A katasztrófák elleni védekezés feladatai és szervezeti rendszere

A kattv. értelmében a katasztrófavédelem mindazon szabályok és tevékenységek összessége, amely magában foglalja a kritikus esemény, események bekövetkezésének megelőzését, a veszélyekre való felkészülést és felkészítést, a bekövetkezett esemény, események hatásai továbbterjedésének megakadályozását, káros következményeinek csökkentését vagy felszámolását, az élet feltételeit biztosító alapellátás megteremtését, a helyreállítást és/vagy az újjáépítést. A katasztrófavédelem célja: az ország és intézményrendszere működtetésével, a rendelkezésre álló erőforrások hatékony felhasználásával megteremteni a feltételeket az állampolgárok élet- és vagyonbiztonságának szavatolásához katasztrófák kialakulása, bekövetkezése esetén is. Az előzőekben foglaltak végrehajtására történő felkészüléshez szükséges feladatok a következők:

– a vezető/irányító rendszer megszervezése és működtetése,
– veszélyelemzésen, kockázatbecslésen alapuló előrejelzések készítése,

1 **A 2001. szeptember 11-i New York-i, a 2004. március 11-i madridi és a 2005. július 7-i londoni terrorista cselekményekhez hasonlók sehol a világon nem zárhatók ki.**

– értesítő, riasztó és tájékoztató rendszer megszervezése és működtetése,
– előrejelző és értékelő rendszer megszervezése és működtetése,
– eseménykövető (adatpontosító) rendszer megszervezése és működtetése,
– megelőző (preventív) rendszer megszervezése és működtetése,
– elsődleges beavatkozó rendszer megszervezése és működtetése,
– életvédelmi rendszer megszervezése és működtetése,
– logisztikai rendszer megszervezése és működtetése (pénzügyi, anyagi, technikai, egészségügyi, állategészségügyi, növényvédelmi, élelmiszer, ivó- és ipari víz, takarmány, energia-ellátó és védelmi, közlekedési és szállítási, híradás és informatikai, dokumentációs),
– következményeket felszámoló rendszer megszervezése és működtetése (vezetést/irányítást helyreállító, összeköttetést biztosító, helyzetet tisztázó és pontosító, műszaki mentő és kárfelszámoló, mentesítő-fertőtlenítő, egészség- és járványügyi, terület- és forgalombiztosító, rendfenntartó, közrend és közbiztonsági, vagyonvédelmi, rendkívüli közigazgatási, ellátó, szállító, felszámolást biztosító és kiszolgáló, továbbá egyéb, alkalmanként létrehozott szervek és szervezetek, a sajátosságoknak megfelelően),
– ki- és továbbképző rendszer megszervezése és működtetése,
– helyreállító és újjáépítő rendszer megszervezése és működtetése.

A katasztrófavédelmi irányítás központi szervei

A kattv. értelmében a katasztrófavédelmi irányítás központi szerve a Kormány, amely a katasztrófavédelem megszervezése és irányítása érdekében:

– megszervezi a katasztrófák elleni védekezés irányítását és a végrehajtás összehangolását, a tervezés kormányszintű feladatainak végrehajtását, a katasztrófák következményeinek felszámolására való felkészülés, a megelőzés és a végrehajtás feladatainak tárcák közötti koordinációját. A koordináció érdekében létrehozza a Kormányzati Koordinációs Bizottságot (a továbbiakban: KKB), meghatározza annak feladat- és hatáskörét, eljárási szabályait, jóváhagyja szervezeti és működési rendjét,
– meghatározza a Kormány tagjainak és a védekezésben érintett állami szerveknek a katasztrófavédelemmel kapcsolatos feladatait,
– megköti a katasztrófákkal kapcsolatos kölcsönös tájékoztatásra és segítségnyújtásra, valamint a megelőzés területén történő együttműködésre irányuló nemzetközi egyezményeket,
– összehangolja a katasztrófavédelemmel összefüggő oktatási, képzési, kutatási és műszaki fejlesztési tevékenységet,
– létrehozza az országos katasztrófavédelmi információs rendszert,
– kihirdetésre előkészíti a veszélyhelyzetben bevezetésre kerülő, az egyes törvények rendelkezéseitől eltérő rendeletek tervezeteit, és megküldi azokat a végrehajtásért felelős személyeknek és szervezeteknek,

– az éves költségvetésben javasolja a hazai és a nemzetközi segítségnyújtásra fordítható előirányzat mértékét,
– kialakítja a nemzetközi segítségnyújtásban történő magyar részvétel rendszerét,
– dönt a védekezéshez szükséges külföldi (nemzetközi) segítség igénybevételéről,
– dönt a külföldi állam részére történő segítségnyújtásról.

A Kormány katasztrófavédelmi intézkedései:

– a veszélyhelyzet kihirdetését igénylő méretű katasztrófahelyzetben, rendeletben kihirdeti a veszélyhelyzetet és dönt az ország egész területének vagy meghatározott részének katasztrófasújtotta területté nyilvánításáról, a veszélyhelyzetet meghaladó méretű katasztrófa esetén kezdeményezi a szükségállapot kihirdetését,
– rendeleti úton bevezeti a veszélyhelyzetben alkalmazandó szabályokat, ennek keretében gondoskodik az államháztartás körében szükséges átmeneti intézkedések megtételéről és az Országgyűlés ezzel kapcsolatos tájékoztatásáról. A rendeleti úton bevezetett intézkedések a katasztrófaveszély elmúltáig, illetve a következmények felszámolásáig, de legfeljebb tizenöt napig vannak érvényben, meghosszabbításukra az Országgyűlés adhat felhatalmazást,
– veszélyhelyzetben a katasztrófa elhárításához szükséges mértékben a Kormány rendeleti úton az intézkedéseket csak az érintett területre vonatkozóan is bevezetheti,
– halasztást nem tűrő esetben a Kormány rendeletei a közszolgálati (országos, területi és helyi) műsorszórók útján is kihirdethetők (rendkívüli kihirdetés), és a nap meghatározott időpontjától hatályba helyezhetők. Az így kihirdetett rendeletet a Magyar Közlöny legközelebbi számában közzé kell tenni,
– a rendkívüli kihirdetéssel közzétett rendeletet a kihirdetés napján vagy az azt követő napon megjelenő országos és helyi napilapokban közzé kell tenni.

Közvetlen katasztrófaveszély vagy katasztrófa esetén a Kormány az Országgyűlés és a köztársasági elnök tájékoztatása mellett:

– elrendelheti a polgári védelmi szervezetek egyidejű alkalmazását,
– intézkedik a Magyar Honvédség, a Határőrség, illetve a rendvédelmi szervek bevonásáról.

A Kormány a KKB mellett a helyreállítási és újjáépítési feladatok teljesítésére – ideiglenes szervezetként – Helyreállítási és Újjáépítési Tárcaközi bizottságot hozhat létre. A KKB elnöke: a belügyminiszter, helyettese: a katasztrófa típusának megfelelő tárca közigazgatási államtitkára, nukleáris katasztrófa esetén az Országos Atomenergia Hivatal főigazgatója. A KKB tagjai:

– a Honvédelmi Minisztérium közigazgatási államtitkára,
– a Pénzügyminisztérium közigazgatási államtitkára,
– a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium közigazgatási államtitkára,
– az Informatikai és Hírközlési és Minisztérium közigazgatási államtitkára,
– az Egészségügyi Minisztérium közigazgatási államtitkára,
– a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium közigazgatási államtitkára,
– a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium közigazgatási államtitkára,

– az Országos Atomenergia Hivatal főigazgatója,
– a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat irányító tárca nélküli miniszter által kijelölt vezető.

A KKB olyan operatív testület, amelynek sürgős döntéseket kell hoznia, ezért ülésein tanácskozási joggal részt vesz:
– a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (a továbbiakban: BM OKF) főigazgatója,
– a Magyar Honvédség parancsnoka, a vezérkari főnök,
– az országos rendőrfőkapitány,
– az Országos Meteorológiai Szolgálat elnöke,
– a Határőrség országos parancsnoka,
– az országos tiszti főorvos,
– az Országos Mentőszolgálat főigazgatója,
– az Országos Vízügyi Főigazgatóság főigazgatója,
– a Közlekedési Főfelügyelet főigazgatója,
– a Hírközlési Főfelügyelet elnöke,
– a Büntetés-végrehajtás országos parancsnoka,

továbbá a KKB elnöke által meghívott szakemberek, illetve az érintett megyei (fővárosi) védelmi bizottsági elnökök. A rendvédelmi szervek vezetői (beleértve a Büntetés-végrehajtás országos parancsnokát), illetve a szolgálatok vezetői a KKB döntéseinek végrehajtására azonnali intézkedéseket tehetnek. Így a büntetés-végrehajtási létesítmények vezetői az országos parancsnok útján közvetlen tájékoztatást kaphatnak az intézményüket veszélyeztető – pl. árvíz, rendkívüli időjárás, radioaktív szennyeződés stb. okozta – eseményekről (katasztrófákról), és utasítást a szükséges elhárítási intézkedések megtételére. A KKB folyamatosan működteti a Titkárságot és a Veszélyhelyzeti Központot (VK). Veszély- vagy katasztrófahelyzetben létrehozza az Operatív Törzset (vezetője a BM OKF főigazgató-helyettese), és szükség esetén a Tudományos Tanácsadó Testületet. A katasztrófák elleni védekezésben jelentős szerepe van az egyes nemzetgazdasági területeket irányító minisztériumoknak. A büntetés-végrehajtási szervezet védekezési feladatai szempontjából az Igazságügyi Minisztérium által gyakorolt irányító tevékenység szerepe kiemelkedő, amelyet a következőkben tekintünk át.

Az igazságügyi tárca katasztrófavédelmi irányító tevékenysége

A büntetés-végrehajtás katasztrófavédelmi feladatait „Az igazságügy-miniszter felügyelete alá tartozó szervek katasztrófák elleni védekezésének irányításáról és feladatairól szóló 10/2000. (IV. 28.) IM rendelet" határozza meg. A rendelet négy részben foglalja össze a katasztrófavédelmi feladatokat. Az első rész a rendelet szervi és személyi hatályát, a kötelezettek jogait és kötelességeit, a második a védekezés tárcaszintű-, a harmadik az igazságügyi – köztük a büntetés-végrehajtási – szervek védekezési feladatait, a negyedik az igazságügyi szervek védekezési feladatainak irányítását, ellenőrzését és ellátását tartalmazza. A rendelet hatálya az igazság-ügyminiszter felügyelete alá tartozó valamennyi szervre (a minisztérium, annak hivata-

lai, az OFFI Rt. és területi igazgatóságai, a büntetés-végrehajtási szervezet), a szerveknél bármilyen jogcímen dolgozókra – köztisztviselői, igazságügyi alkalmazotti, hivatásos szolgálati, közalkalmazotti jogviszonyban, illetve munkaviszonyban állókra (a továbbiakban együtt: munkavállalók) –, továbbá a büntetés-végrehajtás őrizetében lévő fogvatartottakra terjed ki. A rendelet meghatározza a munkavállalók és a fogvatartottak jogait és kötelességeit. Ennek értelmében a munkavállalók jogosultak megismerni a környezetükben lévő katasztrófaveszélyt, elsajátítani a védekezés szabályait és módjait, ugyanakkor kötelesek közreműködni a katasztrófavédelemben. A fogvatartottak esetében ezek jogok és kötelezettségek – külön jogszabályban meghatározottak szerint – korlátozottak. A rendelet alapján az igazságügyi szervek, köztük a büntetés-végrehajtás szervei is, területi érintettség esetén bevonásra kerülnek, illetve közreműködnek a katasztrófák elleni védekezésben, valamint a következmények felszámolásában.

Az igazságügy-miniszter katasztrófavédelmi feladatai

Az igazságügy-miniszter a katasztrófavédelem tárcaszintű megszervezése és irányítása érdekében a *védekezésre való felkészülés során* gondoskodik:

a) az igazságügyi-, büntetés-végrehajtási szervek vonatkozásában a védelemben részt vevő szervezetek
   - létrehozásáról, tagjainak kijelöléséről,
   - feladatainak meghatározásáról,
   - felkészítéséről, valamint
   - alkalmazásuk feltételeinek megállapításáról,

b) a KKB ülésein, illetve felkérés esetén az Operatív Törzsben, valamint a védekezési munkabizottságokban a tárca képviseletéről,

c) a munkavállalók katasztrófavédelemmel és a veszélyelhárítással összefüggő képzéséről,

d) a fogvatartottak szükség szerinti tájékoztatásának előkészítéséről,

e) a megelőző védelmi feladatok meghatározásáról, illetve végrehajtásáról,

f) a külön jogszabályok alapján készített felkészülési, polgári védelmi – kitelepítési, kimenekítési, egyéni és kollektív védelmi, egészségügyi ellátási – tervek felülvizsgálatáról, a védekezés tervezésére vonatkozó, a KKB által meghatározott követelmények érvényesítéséről;

g) az országos katasztrófavédelmi kommunikációs és információs rendszerhez csatlakozó, tárcán belüli riasztás, értesítés megszervezéséről,

h) az igazságügyi szervek védekezéséhez szükséges anyag-, eszköz-, szállítókapacitás igényeinek felméréséről, lehetőség szerinti készletezéséről, illetve biztosításáról,

i) az Igazságügyi Minisztérium
   - katasztrófavédelmi szervezete működtetéséhez szükséges pénzügyi feltételeknek az állami költségvetési tervezés rendszerében – a pénzügyminiszter egyetértésével – történő meghatározásáról,

• felkészülési költségeinek az éves költségvetésben való megtervezéséről,

j) a katasztrófavédelmi gyakorlatokon való tárcaszintű részvételről,

k) a katasztrófavédelemmel kapcsolatos jogszabályok módosításában való közreműködésről,

l) a meghatározott feladatok végrehajtásának ellenőrzéséről.

Az előzőekben felsorolt, a felkészülési időszak feladatait követően – ha szükségessé válik – *a védekezés időszakában* az igazságügy-miniszter:

a) együttműködik a KKB-val, felkérés esetén biztosítja az Operatív Törzsben és a védekezési munkabizottságokban történő tárca képviseletet, rendelkezik a minisztérium védekezést irányító, illetve a felügyelete alá tartozó büntetés-végrehajtási szervezet védekezési feladatainak meghatározásáról,

b) a katasztrófaveszélyről kapott tájékoztatást követően intézkedik

• a minisztérium és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság vezetői állományából a védekezési bizottság felállítására,

• a katasztrófavédelemben részt vevő szervezetek részleges vagy teljes készenlétbe helyezésére,

c) a Kormány veszélyhelyzet kihirdetésére, illetve az ország meghatározott részének katasztrófa sújtotta területté nyilvánítására hozott döntését követően, elrendeli:

• a védekezési bizottság működésének megkezdését,

• a katasztrófavédelemben részt vevő szervezetek szükség szerinti alkalmazását,

• a helyzet függvényében az élet- és vagyonmentés végrehajtását, a büntetés-végrehajtási szerv áttelepítését, a minisztériumi hivatalok, valamint az OFFI Rt. és a területi igazgatóságok működésének felfüggesztését,

• a szükséges mértékű személyzet és eszköz átcsoportosítások végrehajtását,

d) szükség esetén a KKB-tól segítséget kér személyzet-, eszköz- vagy szállítási kapacitás biztosítása érdekében,

e) rendszeresen tájékoztatja a KKB elnökét a tárca védekezési feladatainak végrehajtásáról.

A védekezést követően *a helyreállítási feladatok végzése során* az igazságügy-miniszter:

a) meghatározza a megváltozott körülmények közötti feladatellátás rendjét,

b) intézkedik a károk felmérésére,

c) meghatározza a helyreállítás fontossági sorrendjét és ütemét,

d) megteszi a szükséges intézkedéseket a helyreállításhoz szükséges pénzügyi források biztosítására.

Végül a rendelet meghatározza az igazságügyi szervek védekezési feladatainak irányításával, ellenőrzésével és ellátásával kapcsolatos feladatokat. Ennek értelmében, az Igazságügyi Minisztériumban a katasztrófák elleni a védekezésre való felkészülés tárcaszintű irányítását a honvédelmi és polgári védelmi tevékenységet felügyelő főcsoportfőnök végzi. A feladatok teljesítésének szervezését, összehangolását és ellenőrzését a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka látja el a Büntetés-végrehajtás Országos

Parancsnokságán működő, a honvédelmi felkészítés és országmozgósítás igazságügyi tárcánál jelentkező feladatainak végrehajtására létrehozott szervezeti egység útján. Az igazságügyi szervek védekezési felkészülési tevékenységüket a honvédelmi és polgári védelmi feladatok ellátására kijelölt személyek, illetve létrehozott szervezetek útján látják el.

A büntetés-végrehajtási szervek védekezési feladatai – szervezet, készenlét, együttműködés

A büntetés-végrehajtási szervek vezetőinek védekezési feladatai összetettek, magukba foglalják a honvédelmi, a polgári védelmi és katasztrófavédelmi feladatokat. Az intézmények rendelkeznek a szervezet alapfeladatának ellátásához szükséges okmányokkal, amelyeket a változások függvényében naprakészen kell vezetniük. A védelmi tevékenység során használt legfontosabb okmányok a következők:

- veszély-elhárítási feladatterv, az abban elhelyezett résztervek az intézetet veszélyeztető hatásokra kidolgozva,
- magasabb készültségbe helyezési tervek,
- végrehajtási tervek a végrehajtásra kötelezettek (biztonsági tiszt, vezető ápoló, elhelyezési főelőadó, élelmezési főelőadó, kft. biztonsági vezető) részére.

A védelmi tevékenységet a parancsnok irányítása és felügyelete mellett a megbízott végzi, akinek a biztonsági területet is ismernie kell. Feladatainak teljesítése során kapcsolatot tart az intézeten belül a szolgálati ágakkal, a megyei védelmi igazgatási szervekkel, a BVOP Védelmi Főosztályával, mint elöljáró szakmai irányító szervvel. Az intézetben a védelmi szakfeladatok ellátása az alábbiakban felsorolt részlegeken keresztül valósul meg:

- veszély-elhárítási törzs,
- riasztó-értesítő-tájékoztató; óvóhelyi; kitelepítési-kimenekítési, elhelyezési részlegek,
- mentő és kárfelszámoló csoport: ezen belül radiológiai, biológiai és vegyi védekezési (RBV) részleg, műszaki részleg, egészségügyi részleg, ellátó részleg, állat és növényvédelmi részleg.

A szervezetekben védelmi feladatokat ellátók rendelkeznek polgári védelmi alapkiképzéssel. A megbízottak évente védelmi törzsfoglalkozások keretében megtartásra kerülő továbbképzéseken frissítik fel ismereteiket, a helyi védekezési szervezetek részlegvezetői szakkiképzésen vesznek részt. A védelmi feladatok ellátásában részt vevők és eszközeik:

- a személyzet (hivatásos, közalkalmazott állomány) védőeszközökkel, gázálarccal, védőruhával.
- a fogvatartottak,
- az intézet védelmi, technikai berendezései (sűrített levegős légzőkészülékek, sugárszint és sugárzásmérő eszközök, védőruhák, mentesítő anyagok, víztisztító, óvóhelyi felszerelési anyagok, áramfejlesztő berendezés stb.).

A büntetés-végrehajtási szervezet a védelmi tervezés szakaszában kapcsolatot tart a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium illetékes főosztályával. A védekezés során együttműködik a katasztrófavédelmi szervekkel (BM OKF és a megyei katasztrófavédelmi igazgatóságok), a rendőri szervekkel (ORFK, fővárosi, megyei RFK-k, városi kapitányságok) a Magyar Honvédséggel és az illetékes települési önkormányzatokkal. A szervezet lehetőségei a település és környezete számára a védelmi felkészülési tevékenységben történő felkészülésre:

– fogvatartotti munkavégzés – pl. árvízvédelmi vagy más kárelhárítási munkáknál,
– szállítójárművek rendelkezésre bocsátása,
– étkezés biztosítása,
– elhelyezési anyagok biztosítása.

A büntetés-végrehajtási szerv (létesítmény) vezetője az előzőekben meghatározottak érdekében irányítja és ellenőrzi a védekezésre való felkészülés és a védekezési időszak feladatainak teljesítését. Ennek érdekében:

a) kidolgozza, illetve végrehajtja a következő feladatokat:
- meghatározza saját szakterületén a megelőzéssel kapcsolatos feladatokat és lehetőségeket,
- kialakítja saját szervezetére vonatkozóan a védekezéssel kapcsolatos, a normál működési rendtől eltérő szabályokat és meghatározza a bevezetés rendjét,
- meghatározza az alárendeltségébe tartozó szervezet védekezési idejére a szükséges működés rendjét, szervezetét és az ehhez kapcsolódó feltételrendszert (berendelés megszervezése, túlmunka elrendelése, ellentételezése, elhelyezési, ellátási feltételek biztosítása, munkacsoportok kialakítása, megalakításának rendje stb.),
- meghatározza más, a védekezésben részt vevő állami szervekkel – területi, helyi védelmi bizottságokkal – az együttműködést és a kapcsolattartást.

A büntetés-végrehajtási szerv, létesítmény vezetőjének a feladatot úgy kell megszerveznie, hogy munkaidőn belül a váratlan helyzetekben haladéktalanul, munkaidőn kívül kettő órán belül legalább az azonnal foganatosítható rendszabályok bevezetésére, hat órán belül a teljes működésre legyenek képesek. Munkaszüneti napon ez az idő két órával növekedhet.

b) gondoskodik a helyi védelmi szervezet létrehozásáról, tagjainak kijelöléséről, feladatainak meghatározásáról, a szervezet tagjainak felkészítéséről, alkalmazásuk feltételeinek megállapításáról, a fogvatartottak szükség szerinti tájékoztatásáról, a megelőző védelmi feladatok meghatározásáról, illetve végrehajtásáról,

c) a katasztrófaveszélyről kapott tájékoztatást követően intézkedik a helyi védelmi szervezet részleges vagy teljes készenlétbe helyezésére, szükség szerinti alkalmazására, a büntetés-végrehajtási szerv áttelepítésére, a szükséges mértékű személyzet és eszköz átcsoportosítására, szükség esetén segítséget kér személyzet-, eszköz- vagy szállítási kapacitás biztosítására, rendszeres tájékoztatást ad a feladatok végrehajtásáról,

d) együttműködik a felkészülés során a katasztrófavédelem megyei, fővárosi szervezeteivel, a szerv működési helye szerint illetékes polgármesterrel,
e) halasztást nem tűrő esetekben végrehajtja a megyei, fővárosi védelmi bizottság elnökének, illetve a polgármesternek az élet és az anyagi javak védelme érdekében kiadott intézkedéseit.

A védekezési feladatok végzése során a büntetés-végrehajtási szervekkel együttműködő megyei (fővárosi) és helyi szervek

A katasztrófa elleni védekezés területi szintű irányítását a megyei (fővárosi) védelmi bizottság végzi, amely kollektív vezetői testület, elnöke a megyei közgyűlés elnöke, fővárosban a főpolgármester. A megyei (fővárosi) védelmi bizottság a maga által elfogadott szervezeti és működési szabályzat szerint működik és hozza létre szervezeteit, munkacsoportjait. A megyei védelmi bizottság tagja: a főjegyző, a közigazgatási hivatal vezetője, a megyei jogú város polgármestere, a megyei (fővárosi) hadkiegészítő parancsnokság parancsnoka, a rendvédelmi és centrális irányítású szervek megyei szintű vezetői (közöttük a megyei katasztrófavédelmi igazgató, aki rendszerint az együttműködésért felelős munkacsoport vezetője és az igazgatóság bázisán működteti a veszélyhelyzeti központot), az érintett helyi védelmi bizottság vezetője, a védelmi bizottság titkára. Tanácskozási joggal a munkában részt vehetnek szakértők és más meghívottak. A védelmi bizottság szervezete: az Operatív törzs, a Titkárság, a Tudományos testület, a Közigazgatási, a Tájékoztató, a Katasztrófavédelmi, a Katonai igazgatási és együttműködési, valamint a Logisztikai munkacsoport a különböző részlegekkel. A helyreállítási és újjáépítési feladatok irányítására ideiglenes szervezetként Helyreállítási és Újjáépítési Operatív Bizottságot (munkacsoportokkal) hozhat létre, a megyei (fővárosi) területfejlesztési tanáccsal együttműködésben. A védelmi bizottság irányítja a területi polgári védelmi szervezeteket, a vezetésbiztosító és híradó, a lakosságvédelmi, a kárfelszámolási és a logisztikai szakszolgálat parancsnokságokat, az alárendeltségükben lévő szakalegységekkel, továbbá a helyi védelmi bizottságokat, illetve a települések katasztrófavédelmi feladatainak végrehajtását.

A megyei szintű feladatok több települést érintő feladatainak szervezését és koordinálását a Helyi Védelmi Bizottság hajtja végre, melynek elnöke: a kijelölt települési (kerületi) polgármester. Tagjai: a jegyző, a körzethez tartozó polgármesterek közül megválasztott polgármester (vagy polgármesterek), a centrális irányítású és a rendvédelmi szervek körzet szerint illetékes vezetői, a kisebbségi önkormányzat vezetője, valamint tanácskozási joggal az érintett polgármesterek. Lehetséges szervezete igazodik a megyei védelmi bizottság által meghatározott feladatokhoz, munkacsoportjaihoz. Területi rendeltetésű polgári védelmi szervezete nincs.

A katasztrófa elleni védekezés helyi – a település közigazgatási határán belüli – irányítását a polgármester végzi. A polgármester a feladatokat a jegyző és a polgármesteri hivatal alkalmazottainak bevonásával oldja meg. Az önvédelmi jellegű feladatok végrehajtása érdekében települési polgári védelmi szervezetet működtet.

A védekezés során nem hagyhatók figyelmen kívül a büntetés-végrehajtási intézmények környezetében lévő vállalkozások sem. A büntetés-végrehajtási intézmények környezetében lévő gazdálkodó szervezetek egyrészt veszélyeztethetik létesítményeink biztonságát, pl. nukleáris létesítmények, vegyi üzemek, olajfinomítók stb., másrészt a létesítményeikben bekövetkezett rendkívüli események alkalmával segítséget igényelhetnek. Esetükben a munkahelyi feladatok irányításáért az ügyvezető (a tulajdonos) vagy az általa kijelölt személy (védelmi vezető) felelős. Munkahelyi polgári védelmi (balesetelhárító) szervezetet, a veszélyeztetettség jellegének megfelelően akkor kell létrehozni, ha a gazdálkodó szervezetet a polgármester erre hatósági határozattal, kötelezte.

A büntetés-végrehajtási létesítményeket veszélyeztető katasztrófák csoportosítása és hatásaik

A büntetés-végrehajtási létesítményeket veszélyeztető katasztrófák megismeréséhez szükséges, hogy elvégezzük a hazai viszonyok között bekövetkezhető katasztrófák csoportosítását és előfordulásuk valószínűsítését. A feladat csak látszatra egyszerű, mert a katasztrófák csoportosításának a hazai és a nemzetközi tudományos kutatásokban – jelenleg – nincs egységesen elfogadott rendszere. Az eddigi kutatási eredmények a katasztrófák valamely általánosítható jellegzetességét emelik ki, és helyezik el az egy-egy lehetséges csoportba. Ezek alapján katasztrófák csoportosításának lehetőségei a következők:

- általánosságban lehetnek: természeti vagy civilizációs,
- kiterjedésük, hatókörük szerint: helyi (lokális), nagyobb kiterjedésű (regionális), országos, földrészre kiterjedő és világméretű,
- időbeni lefolyásuk alapján: gyors, közepes, elhúzódó,
- eredetük alapján: geológiai, hidrológiai, rendkívüli időjárás okozta, ipari, nukleáris, közlekedési,
- a természeti és civilizációs ártalmak elleni védelem területei szerint: környezeti, tűz, robbanás, szándékos vagy gondatlan emberi cselekedethez kapcsolódó és összetett katasztrófák.

A felsorolásban szereplő szempontokat figyelembe véve Magyarországon mind a természeti, mind a civilizációs katasztrófák bekövetkezésével számolhatunk. A természeti katasztrófák közül a földrengés, a földcsuszamlás, az árvíz, a belvíz, a vihar, szélvihar, az orkán és a tornádó egyaránt előfordulhat. A civilizációs katasztrófákat az ipari és – a szándékos vagy gondatlan – emberi cselekvésekhez kapcsolhatjuk. Az ipariak esetében a veszélyes anyagokat előállító, feldolgozó üzemek, a nukleáris létesítmények balesetei, míg az emberi cselekvések közül a technika jelenlegi színvonalán a szándékosan elkövetett – terrorista – cselekmények okozhatnak különösen súlyos következményekkel járó katasztrófát. Vizsgálatunk során azokat a katasztrófákat tekintjük át, amelyek a büntetés-végrehajtási létesítményekre jelenthetnek veszélyt.

A természeti katasztrófa veszélyek

Magyarország természetföldrajzi értelemben „mérsékelt veszélyességű" a természeti jelenségek által keletkező veszélyek, katasztrófák tekintetében. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a világot sújtó természeti katasztrófák jelentős részével ne kellene számolnunk a hazai viszonyok között. A büntetés-végrehajtási intézmények esetében – ha nagyon áttételesen is – számításba jöhető természeti katasztrófák a földrengés, a földcsuszamlás, az árvíz, a belvíz, a vihar, szélvihar, az orkán és a tornádó.

A földrengés, földcsuszamlás

A földrengés a Föld felszínén és belsejében végighaladó rugalmas hullámzás, többnyire a kéregben bekövetkező nagyméretű mozgások, ritkán vulkáni kitörések vagy nagy barlangok beszakadásának következménye.[2] Keletkezésének helye a fészek. Azt a pontot, amellyel a számításokban a fészek helyettesíthető hipocentrumnak, a földfelszínnek azt a pontját, amely a hipocentrum felett van epicentrumnak, nevezzük. A hipocentrum és az epicentrum távolsága a fészekmélység. A sekély fészkű rengéseknél a hatástávolság kisebb mindössze néhány tíz kilométer, míg mély fészkű rengéseknél több száz vagy ezer kilométer is lehet. A földrengés okozta (1-2 kilométer hosszúságú) rugalmas hullámok lehetnek a felszínen haladó felületi vagy a föld belsejében haladó hosszanti és haránt hullámok. A földrengés hullám alakjában terjedő rugalmas energia pusztításának nagysága függ a helynek a fészektől való távolságától és a fészekben felszabadult energia mennyiségétől. A földrengések meghatározására a rezgésjelzők (szeizmográfok) szolgálnak. A földrengés nagyságának értékelésére Richter amerikai szeizmológus 1935-ben bevezette a méret, vagy magnitúdó fogalmát. A magnitúdó kapcsolatban van azzal az energiával, amely a földrengés fészkéből rugalmas hullám alakjában terjed. Ez a legelfogadottabb (és legismertebb) skála, ezért a hivatalos szervek és a tömegkommunikációs eszközök általában e szerint jellemzik a földrengés erősségét, azaz megadják a földrengés fészkében felszabaduló energia adatait. (A Richter-skála mellett a másik legelterjedtebb a 12 fokozatú Mercalli – Cancani – Sieberg skála.) A földrengés gyakori jelenség. Évente 8–10000-et érzékelnek a műszerek, ezeknek a fele ún. mikroszeizmikus rengés, amelyek csak műszerekkel érzékelhetők. Az eddigi vizsgálatok azt bizonyítják, hogy a Föld felszínén két övben helyezkednek el a földrengések fészkei. Az egyik a Csendes-óceáni, a másik a Földközi-tengeren és Ázsián áthúzódó öv. Magyarország nem tartozik egyikbe sem. Ez nem jelenti azt, hogy az országban nem fordul elő földrengés. A megfigyelések azt mutatják, hogy az ország területén előfordulható legnagyobb földrengés erőssége elérheti a 8–9°-ot is (az erősségi intervallum 3–9° között helyezkedik el). Az eddigi földrengésekből levonható, hogy a 3–4°-os erősségű általában 1–2 évenként, az 5–6°-os 4–5 évenként, a 6–7°-os 10–15 évenként, a 8°-os vagy annál erősebb 30–50 évenként fordulhatnak elő Magyarországon.[3] A magyarországi földrengések szerkezeti (tektonikus) rengések. Magyarországon földrengéstani

2 Új Magyar Lexikon (Akadémiai Kiadó, Budapest 1960) 414. oldal.

3 Barta Vámos László, Katasztrófa- és polgári védelmi ismeretek II. rész. A nemzeti katasztrófa elleni védelem alapjai (Budapest 2003) 132. oldal.

szempontból 7 nagyszerkezeti egység és az ezeket elválasztó 5 diszlokációs öv különböztethető meg. Ezek a nagyszerkezeti egységek – Európa egészét figyelembe véve – harmadrendű nagyszerkezeti egységeknek tekinthetők.[4] Méretértékek számításával megállapítható, hogy az eddigi földrengések átlagértéke az 5–6° közé esik, így Magyarország területe földrengésmentesnek tekinthető. Ez azonban csak földrengéstani meghatározás, ami annyit jelent, hogy több száz négyzetkilométerre kiterjedő pusztító földrengés Magyarországon még nem volt. Ugyanakkor kisebb rengések előfordulhatnak. Erősségi sorrendben az utóbbi száz év földrengései 1911. Kecskemét 7°, 1925. Eger 6,5°, 1956. Dunaharaszti 5,6°, 1985. Berhida 5,2°.[5] Jelentős földrengés Magyarországhoz közel Bukarestben történt az 1980-as években, ami figyelmeztető lehet. Ezért fontos, hogy földrengés esetén a beavatkozásra, a mentésre a helyreállítási és újjáépítési feladatok megoldására megfelelően felkészüljön minden érintett szervezet, köztük a büntetés-végrehajtás is. A földrengés előrejelzése még napjainkban sem megoldott, annak ellenére, hogy jelentős eredmények születtek – például Japánban – ezen a területen. Nehézséget jelent ugyanis, hogy az előrejelzésnek ki kellene terjednie, hogy mikor, hol, milyen erősségű földrengés bekövetkezhet be. Erre a kérdéssel foglalkozók sem tudnak kielégítő választ adni, ezért a károk nagyságrendjének csökkentési lehetőségeire a létesítés során kell felkészülni. A bekövetkezett katasztrófa esetére a mentés megszervezésére, illetve a helyreállítás és újjáépítés biztosítására kell a hangsúlyt fektetni.

Földrengés bekövetkezése esetén – a vonatkozó jogszabályok által meghatározott szervezeti és irányítási rendnek megfelelően – a KKB készíti el az intézkedési javaslatokat a Kormány számára. Ezeket a KKB Földrengés Elleni Védekezési Munkabizottsága készíti elő, amelyet a BM OKF Kijelölt szakembere vezet. Ebből következik, hogy a földrengés elleni védekezés megszervezése és irányítása a Belügyminisztérium felelősségi körébe tartozik, az ágazati szakértők részt vesznek a munkabizottságban.

A földrengés mellett a löszfalaknál keletkező földcsuszamlást lehet megemlíteni, mint veszélyes jelenséget, de ezek veszélyzónája behatárolt és rendkívül szűk körben jelent veszélyt a környezetére. Ercsiben a nem kellő körültekintéssel – a löszfalra – épített házak megerősítését vagy bontását kellett alkalmazni a 2002-es dunai árvizet követően.

Összességében a büntetés-végrehajtási létesítményekre sem a földrengés, sem a földcsuszamlás nem jelent közvetlen veszélyt, de nem zárható ki, hogy az epicentrumban vagy annak közelében fekvő létesítményben bekövetkezett károk miatt szükségessé válhatnak kárelhárítási feladatok.

Az árvíz és a belvíz

Árvíz a folyó vízszintjének a medret meghaladó méretű emelkedése. Ilyenkor a középvízi mederből kilépő víz a hullámteret vagy a nyílt, nem védett árteret elborítja. Magyarországnak – természeti, földrajzi adottságai következtében – a vizek kártételei el-

4 **Körössy László: Magyarország medenceterületeinek összehasonlító földtani szerkezete – Földtani Közlöny, XC III. kötet 2.**

5 **Barta Vámos László: 128. oldal.**

leni védelemhez évszázadok óta jelentős és folyamatosan növekvő érdekei fűződnek. Veszélyeztetettségét meghatározza, hogy hazánk a Kárpát-medence legmélyebb területén helyezkedik el. Többségében síkvidéki jellegű, a nagyobb felszíni vízfolyásainak több mint 95%-a az államhatárokon kívül ered. A vízgyűjtő területekről érkező, torlódó árhullámok, az olvadásból vagy nagy csapadék mennyiségből keletkező, igen nagy kiterjedésű belvízi elöntések, illetve a hirtelen lezúduló nagy csapadék mennyiség által okozott helyi vízkárok, és az egyre gyakrabban előforduló, a vizekbe jutó szennyező anyagok szükségessé teszik az ár- és belvíz, valamint a felszíni vizek szennyeződése elleni védelmet.

Magyarország árvíz-veszélyeztetettsége Európában a jelentékenyek közé sorolható. Az országra jellemző, hogy 2–3 évenként kis vagy közepes, 5–6 évenként jelentős, 10–12 évenként rendkívüli árvizek kialakulásával lehet számolni. A nagy árhullámok a folyók felső szakaszán 5–10 napig, míg a középső és alsó szakaszokon akár 10–20 napig is tartósak lehetnek. A mellékfolyók zöme gyorsfolyású, az ott kialakult nagyobb árhullám a nagyobb folyókon 1–2 napon belül megjelenik, néhány órán belül több méteres áradást okozva (Felső-Tisza és mellékfolyói, a Körösök és a Maros). Éghajlati viszonyainkra jellemző, hogy bármely folyónkon, bármely évszakban, bármikor előfordulhatnak árvizek. Egyes folyóinkon jeges-árral is lehet számolni.

Az országban létesült árvízvédelmi rendszer, – amelynek mintegy 25%-a nemzetközi érdekeltségű – az 1800-as évek közepétől épült ki Széchenyi István kezdeményezése és Vásárhelyi Pál tervei alapján.

- az elsőrendű árvízvédelmi művek hossza kb. 4400 km (legnagyobb része földgát, a többi magas part és árvízvédelmi fal), amelyek szinte kivétel nélkül az állami vízügyi szervek kezelésében vannak. Az önkormányzatok kezelésében lévő védőművek mennyisége elhanyagolható,
- az árapasztó csatornák, amelyek az árvízhozam megosztása, illetve másik folyó völgyébe történő átvezetése céljából épültek,
- a síkvidéki szükségtározók, az árvízcsúcsok visszatartása érdekében (összesen mintegy 380 millió m^3 befogadóképességgel),
- a lokalizáló védvonalak, a fővédvonalakon esetenként áttörő árvíz fékezése, szétterülésének megakadályozása céljából.

Az árvízvédelmi létesítmények minősítésének alapja a mértékadó árvíz szintje, amelyre azokat méretezni kell. Megválasztása mindig függ az igényelt biztonságtól, az ország gazdasági teherbíró képességétől. Magyarországon 1995-ben került elfogadásra az árvízvédelmi művek építésének hosszú távú terve, amelynek alapján a fő védőműveket az eddig mért legnagyobb árvízszint felett legalább 1 m-rel magasabbra kell építeni.

E szerint a követelmény szerint a védelmi rendszer főbb jellemzői:

- a követelményeknek jelenleg a létesítményeknek mintegy 57-58%-a felel meg,
- a többi jelentős védekezési tevékenység mellett képes védelmet nyújtani,
- minden vonalon vannak a követelményeknek nem megfelelő, lokálisan gyenge szakaszok vagy keresztezések,

– a védvonalakon számos építmény (zsilip, csőátvezetés stb.) rendkívül gyenge műszaki állapotú.

Újabb kutatások szerint nem a gátak magasságát kellene emelni, hanem olyan víztározókat kellene létesíteni, amelyekbe az árvizek alkalmával a folyók medréből kilépő vizet el lehet vezetni. Erre a célra, a mezőgazdasági művelésre alkalmatlan vagy kevésbé hasznos területeket lehet felhasználni.

A belvíz által veszélyeztetett terület az ország területének közel a felét teszi ki, mintegy 44 ezer km²-es területtel. A belvizek összegyűjtését és elvezetését szolgálja a mintegy 40 ezer km hosszú belvízcsatorna hálózat. A főcsatornák vizének átemelésére kb. 320 szivattyútelep áll rendelkezésre, közel 800m³/s összesített kapacitással. Szükség esetén mintegy 400 kiépített szivattyúállás (kb. 160 m³/s átemelő képességgel) áll még rendelkezésre. A vízkár elhárítási létesítmények, a védőművek és a tartozékaik, illetve a védelmi eszközök és berendezések csak megfelelően karbantartva felelhetnek meg a rendeltetésüknek, egyébként csak hamis biztonságérzetet keltenek. Az elmúlt években bekövetkezett vízkárok egyértelművé tették, hogy a védelmi létesítmények védőképessége jelentősen csökkent, a védekezési eszközök, berendezések üzembiztonsága nem kielégítő. Ezek is hozzájárulnak ahhoz, hogy egy-egy árvíz vagy a belvizek elleni védekezés költségei egyre inkább növekednek, illetve, hogy a károk nagyságrendje emelkedik.

Az ár- és a belvizek a településekkel együtt veszélyeztetik az ott létesített büntetés-végrehajtási létesítményeket is. Ezért büntetés-végrehajtási létesítmények vezetőinek a folyamatos jelzések figyelemmel kísérésével fel kell készülniük az ár- és a belvíz elleni – kellő időben történő – beavatkozás megszervezésére.

A vihar, szélvihar, az orkán és a tornádó

A vihar, szélvihar, az orkán és a tornádó a szélmozgáson alapul. Ezek a jelenségek viszonylag rövid ideig tartó, gyakran csapadék, eső, jégeső, hó formájában, villámlás, dörgés kíséretében fellépő, erős szélnek köszönhetők. A szél által szállított anyagok szerint megkülönböztethetünk még homokvihart is. A szél által előidézett jelenségek minősítése a Beaufort-skála szerint történik. A Beaufort-skálát első alakjában F. Beaufort angol tengernagy készítette 1806-ban.[6] Napjainkban, a meteorológiában a leggyakrabban használt szélerő-osztályozás, amely azoknak a hatásoknak az alapján készül, amelyeket a különböző erejű szelek a növényzetre, az épületekre és az emberre gyakorolnak. Legújabban az orkánok erősségének részletesebb osztályozásával további szélerő fokokat iktattak be, egészen 17 Beaufortig. Nem kívánom a teljes Beaufort-skálát ismertetni, csak példaként említek meg egy-egy értéket. A viharos szélnek minősített a Beaufort-skála 8-as fokának megfelelő 15,3-18,2 m/s közötti, az 55–65 km/órának megfelelő szél erősebb fákat hajlít, nagyobb gallyakat tör le. A következő kategória Beaufort-skálán 9-es a szélvész, ennek erőssége 21,6-25,1 m/s közötti, amely 78–90 km/órának felel meg, a szél nagyobb fákat tör ki, az épületek tetőzetében jelentős károkat okoz. A legveszélyesebb szél a Beaufort-skálán 17-essel jelölt tomboló orkán erős-

6 Új Magyar Lexikon 261. oldal

sége több mint 250 m/s, amely 900 km/óra feletti értéknek felel meg, erős sérülést vagy teljes pusztulást okozhat az összes föld feletti létesítményben. A Föld legerősebb viharai a mérsékelt övben fejtik ki pusztító hatásukat. Itt találkoznak össze a trópusi meleg és a sarkvidéki hideg légtömegek. Amennyiben a hőmérsékleti különbség jelentős, az összeütközés eredményeként egy sajátos jelenség jön létre, a rendkívül heves forgóvihar, a tornádó. Ez a félelmetes erejű szélvész aránylag keskeny sávon pusztít. Élettartama is rövid, általában 1 óránál tovább nem tart. Az útvonal, amelyet végigpusztít, mintegy 100 km hosszú, szélessége rendszerint nem nagyobb, mint 500 m. Magyarországon ritkán tapasztalható ez a jelenség. A tornádó típusú szélvihart Észak-Amerikában hurrikánnak, Kelet-Ázsiában tájfunnak nevezik.[7]

A szelek káros következményeinek csökkentése érdekében – az előrejelzés alapján – nagyon fontos a lakosság és az anyagi javak védelmét szolgáló intézkedések megtétele az esemény bekövetkezése előtt, illetve a veszély időtartama alatt. A következmények felszámolása során feladatként jelentkezik:

- az élet- és sérültmentés;
- a közmű-helyreállítás;
- a lakosság ellátása;
- a közutak, hidak helyreállítása;
- a műszaki kárfelszámolás;
- az akadályelhárítás, illetve átjárók nyitása;
- kárfelmérés, kárenyhítés;
- a helyreállítható létesítmények helyreállítása;
- a helyre nem állítható létesítmények bontása;
- a lakott települések életének normalizálása.

A vihar, szélvihar, az orkán és a tornádó mint rendkívüli időjárási veszélyhelyzet (esetleg katasztrófa) kezelése a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium felelősségi körébe tartozik. Így a szükséges intézkedési javaslatokat, a minisztérium bázisán létrehozott KKB Védekezési Munkabizottsága készíti elő és koordinálja annak végrehajtását. A büntetés-végrehajtási létesítményeket sem kerülik el rendkívüli időjárás okozta események, ezért intézményeink területén is számolni kell ezek veszélyeivel és felkészülni a személyzetet és a fogvatartottakat ért sérülések kezelésére és az anyagi javakban bekövetkezett károk elhárítására.

Az ipari katasztrófa veszélyek

Alapvetően az ipar technológiai folyamataiban (előállítás, tárolás, belső szállítás, feldolgozás, felhasználás) bekövetkező üzemzavar, baleset következtében kialakuló katasztrófákat öleli fel. Jellemzőjük, hogy mérgező, sugárzó (radioaktív), biológiai vagy egyéb veszélyes – általában vegyi – anyag kikerülésével járnak, amelyek súlyosan veszélyeztetik az emberek életét és környezetét. Az ipari tevékenységek által keletkezhe-

7 Új Magyar Lexikon 447. oldal.

tő katasztrófák – a bekövetkezésüket előidéző folyamatok alapján – lehetnek biológiai, vegyi és nukleáris katasztrófák.

A biológiai veszélyek

A biológiai katasztrófa a szerves élőlények járványszerű elterjedését jelenti. Okozói lehetnek a természetes élőlények, illetve a genetikailag manipulált (módosított) organizmusok. A biológiai biztonság a kísérletek és alkalmazások során bekövetkező – az emberi egészséget és a környezetet károsító – hatások megelőzését vagy mérséklését jelenti. A békés célú kísérletek, alkalmazások során a legnagyobb veszélyt a környezetbe – baleset vagy emberi hiba következtében – kikerülő, az emberi egészségre és a környezetre veszélyt jelentő genetikailag manipulált (módosított) élő szervezetek jelenthetik. A biotechnológiák egyre szélesebb körű elterjedése, a technikai fejlődéssel együtt járó kockázatok, balesetek, katasztrófák óvatosságra kényszerítik az emberiséget az új technológiákkal szemben. A súlyos ipari balesetek, katasztrófák is hozzájárultak ahhoz, ma már nemzetközi egyezmény rendelkezik a molekuláris biológiai módszerek szabad felhasználásáról. A föld népességének gyarapodása, a jobb életminőség iránti igény és – nem utolsó sorban – az élelmezési problémák sürgetik az új eredmények mielőbbi alkalmazását. Ugyanakkor ezeknek a nagy hatású technológiáknak a bevezetése gondos előkészítést, körültekintést, óvatosságot és megfelelő védelmi mechanizmus kialakítását igényli.

A génsebészeti technológiával módosított baktériumok, növények, állatok kipróbálására – ha nem is mindig megfelelő szabályozás és ellenőrzés mellett – már több esetben sor került. Bizonyított, hogy ma már egyes tulajdonságokat az emberi beavatkozás tetszés szerint megváltoztasson, illetve élő sejtek örökítő anyagát átalakítsa, újratermelje. Ez a technológia óriási lehetőségeket kínál, azonban az alkalmazásával járó egészségügyi és környezeti kockázatok jelentősek. A laboratóriumokból műszaki vagy emberi okok, problémák miatt esetlegesen kikerülő, genetikailag módosított szervezetek, vagy az alkalmazás, felhasználás során a szabályok nem megfelelő betartása beláthatatlan környezeti következményekkel járhatnak.

Tekintettel arra, hogy a biotechnológia a büntetés-végrehajtás területén nem kerül alkalmazásra, ezek nem jelentenek kockázatot intézményeinkre. A biológiai veszélyek a különböző fertőzésekre korlátozódnak, amelyek a megfelelő higiéniai követelmények megtartásával kiküszöbölhetők.

A vegyi balesetek és veszélyek

A veszélyes és a mérgező anyagok kérdése Magyarországon először az 1960-as években merült fel, amikor a szabályozásra első ízben került sor. Azóta számos jogszabály született a kémiai biztonság szavatolására, az emberi egészség és a környezet megóvása érdekében. A fokozott kemizáció, a különösen aktív vegyületek megjelenése és elterjedése olyan problémákat vet fel, amelyet nemzetközi és hazai szinten meg kell oldani. A hazai feladatokat – a nemzeti sajátosságok és követelmények érvényre juttatása mellett – több nemzetközi szervezet elvárásai is meghatározzák. Az Európai Unióhoz való csatlakozás egyik feltétele a veszélyes anyagok és készítmények szabályozásának az EU Irányelvekkel való harmonizációja volt. A kémiai biztonság a veszélyes anyagok

keletkezésétől a teljes megsemmisítésig, vagy ártalmatlanításig minden szakaszt átfog. A gyártás, tárolás, csomagolás, forgalmazás, szállítás, a veszélyes hulladék gyűjtése és elhelyezése, a szennyezett területek és eszközök ártalmatlanítása, a megsemmisítés mind a kémiai biztonság szerves részét képezi. Szintén részét képezi a forgalomban lévő veszélyes anyagoknak az emberi egészségre, a környezetre gyakorolt káros hatásukra vonatkozó elemzések, kockázatcsökkentő programok kiterjesztése. A gyakorlatban a gyógyszerek, a pszichotrop anyagok[8], a növényvédő-szerek, étel adalékanyagok felhasználását külön joganyagok szabályozzák, azonban – az egységes megítélés és problémakezelés érdekében – ezeket is a tágabb értelemben vett kémiai biztonság keretében kell figyelembe venni.

A kémiai biztonság fontos része az információ biztosítása mind a szakmában dolgozók, mind a lakosság számára. Az információcsere a nemzetközi szervezeteknek is alapvető követelménye, különösen a veszélyes anyagokkal kapcsolatos, a határokon túl terjedő szennyezések esetében. A vegyi katasztrófák megelőzése, a lakosság részvétele a megelőzési programokban, a szomszédos országok lakosságának, hatóságainak tájékoztatása mind-mind a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos baleset, katasztrófa kialakulásának megelőzését szolgálja.

Az ipar a különböző vegyi anyagok tízezreit állítja elő, és használja fel a gazdaság, a termelés szolgálatában. A laboratóriumi kísérletek során, vagy a vegyi üzemekben, gyógyszergyárakban előállított anyagok – különösen a mérgező anyagok – egészségi és környezeti kockázatot is jelentenek. A termelés mellett kockázatot jelent az ilyen anyagok felhasználása, tárolása, szállítása, a felhasználásból keletkező hulladékok szakszerűtlen kezelése, illetve a veszélyes anyagok – esetenként szükségessé váló – ártalmatlanítása is. A veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos ipari balesetek, katasztrófák rendszerint tűz, robbanás, vagy mérgező anyagok roncsolódásának lehetőségeivel függnek össze. Többnyire együtt járnak a zárt rendszerben lévő anyagok elszabadulásával, amelyet – az illékony anyagok esetében – azok elpárolgása és elterjedése követ. Veszélyhelyzetet előidéző súlyos balesetek lehetnek:

- gyúlékony anyag kiömlése, elegyedése levegővel, a keletkezett gáz- vagy gőzfelhő továbbterjedése valamilyen gyújtóforráshoz, tűz vagy robbanás bekövetkezése a helyszínen vagy annak közelében,
- veszélyes (mérgező) anyag kiömlése, mérgező gőz (vagy gáz) felhő keletkezése, szétterjedése, a kiömlés helyszínének vagy a távolabbi területek szennyezése.

Vannak olyan veszélyes létesítmények, amelyek mindkét típusú baleseti veszélyt magukban hordozzák. Gyakran előfordul, hogy ezek a létesítmények a tűz vagy robbanás következtében más veszélyes üzem épségét is veszélyeztetik, és a „dominóhatás" következtében a katasztrófa tovább terjedhet. Az ilyen jelenség elsősorban ott fordulhat elő, ahol a veszélyes tevékenységet folytató létesítmények egymás közelében helyezkednek el, kihasználva az infrastruktúra, az anyag-, energia- és humánerőforrás-tartalé-

8 A pszichotrop anyagok a központi idegrendszer izgalmát vagy depresszióját, hallucinációkat, ítélőképességi, magatartásbeli, felfogóképességi, vagy kedélyállapoti zavarokat hoznak létre.

kokban jelentkező előnyöket. A veszélyes (mérgező) anyag kibocsátásával járó súlyos ipari baleset, katasztrófa előidézője lehet:

– a biztonságos működés előfeltételeit jelentő alkotóelemek meghibásodása,
– eltérés a normál üzemi feltételektől,
– az emberi és a szervezési hibák,
– a külső balesetek,
– a természeti szélsőséges jelenségek (pusztító orkán, földrengés stb.) hatása,
– a terrorcselekmények.

A vegyi balesetek büntetés-végrehajtási létesítményekre való veszélyessége kettős. Egyrészt veszélyeztetettek azok az intézmények, amelyek közelében ilyen üzemek folytatnak tevékenységet, másrészt a közlekedési utak közelében lévők a veszélyes anyagokat szállító járművek balesetei alkalmával kerülhetnek veszélybe. A közlekedési balesetek által okozott események helyszínei megjósolhatatlanok, míg a veszélyes üzemek közelében elhelyezkedő büntetés-végrehajtási létesítmények ismertek. Ennek alapján a nagyobb veszélyeztetett területek a következők: Borsod-Abaúj-Zemplén, Komárom-Esztergom, illetve Veszprém megye. A városok közül Budapest, Miskolc, Tiszaújváros, Debrecen, Békéscsaba, Szolnok, Szeged, Salgótarján, Nyergesújfalu, Dunaújváros, Almásfüzítő jelent a településen vagy közelében létesült büntetés-végrehajtási létesítményre jelentősebb veszélyt.

Nukleáris veszélyek

Az atomenergia felhasználása során mindig számolni kell annak lehetséges veszélyeivel. Ezt a tényt az alkalmazók már régen felismerték, ezért az alkalmazás biztonságát szolgáló szabványok, előírások kidolgozása párhuzamosan haladt a technológia kifejlesztésével. Ezen a téren kiemelkedő jelentősége van az ENSZ keretében működő Nemzetközi Atomenergia Ügynökségnek (NAÜ), amely:

– gondoskodik a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozásáról szóló szerződés betartásának nemzetközi ellenőrzéséről,
– elősegíti az atomenergia békés célú felhasználásával kapcsolatos nemzetközi együttműködést,
– meghatározza az atomenergia békés célú felhasználásának alapvető követelményeit (biztonsági normáit),
– és megfogalmazza a nukleáris baleset vagy radiológiai veszélyhelyzet esetenkénti segítségnyújtás elvárásait, lehetőségeit, koordinálásának feladatait a következmények lehető legkisebb mértékre való csökkentése, az emberi élet, az anyagi javak és a környezet megóvása, védelme érdekében.

Nukleáris veszélyhelyzetnek nevezzük a nukleáris és radioaktív anyagok békés célú alkalmazása során esetlegesen bekövetkező, a lakosságot és a környezetet jelentős mértékben veszélyeztető helyzetet. Az ország területén nukleáris veszélyhelyzet alakulhat ki:

– nukleáris létesítmény üzembe helyezése, üzemeltetése, vagy az üzemeltetés megszüntetése során bekövetkező balesetből, illetve valamilyen erőszakos behatás következtében,

– nukleáris (friss vagy kiégett fűtőelem) és radioaktív anyagok (készítmény, hulladék) szállítása során bekövetkező baleset következtében,
– az ország határain túli nukleáris létesítmény balesete következtében,
– a meghibásodott, nukleáris erőforrással működő űrobjektum földre való becsapódása következtében,
– nukleáris fegyver vétlen balesete vagy tudatos alkalmazása következtében.

A nukleáris létesítmények balesete esetén veszélyeztetett büntetés-végrehajtási létesítmények:

A nukleáris veszélyt a Paksi Atomerőmű mellett a határon túli létesítmények is növelik. Az országhatáron belüli veszélyességi zónák:

SÓZ zóna[9] 30 km-es határig: a Kalocsai Fegyház és Börtön, az Állampusztai Országos és a Tolna Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet.

HÓZ zóna[10] 30–90 km-ig: a Pálhalmai és a Baracskai Országos, a Fejér, a Bács-Kiskun, a Baranya, a Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete, valamint az IM Bv. Továbbképzési Oktatási Központ, Igal.

HÓZ zóna 90–120 km-ig: a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság és Központi Ellátó Intézménye, a Szegedi és a Budapesti Fegyház és Börtön, a Fővárosi, a Jász-Nagykun-Szolnok és a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, illetve potenciálisan az összes büntetés-végrehajtási szerv.

A SÓZ zóna a nukleáris létesítmény 30 km-es sugarú körzetét foglalja magába. Nukleáris baleset esetén a büntetés-végrehajtás intézeteiben mérlegelés tárgyát képezi az objektumok kitelepítési terveinek végrehajtása, egyes objektumokban szolgálatot teljesítő személyzet, illetve a fogvatartottak részére elrendelhető a jódprofilaxis[11]. Azokban az objektumokban, ahol nem került végrehajtásra kitelepítés, az elzárkózás egyértelműen szükséges, és végre kell hajtani az egyéb csoportba sorolt rendszabályokat.

A HÓZ zóna a nukleáris létesítmény 30–90 km sugarú körzetén belüli – a Paksi Atomerőmű Rt.-től számítva – objektumokat, a személyzetet és a fogvatartottakat érinti. A levegőben lévő és a talajra kihullott sugárzó anyagok a később meghatározandó időpontig a teljes elzárkózást indokolják. Radioaktív jód jelenléte lehetséges, ezért a KJ tabletták szedése szükségessé válhat, amelyre fel kell készülni, ugyanakkor lehetséges a többi védelmi rendszabály bevezetése is. A levegőben lévő és a talajra kihullott sugárzó anyagok a később meghatározandó időpontig a teljes elzárkózást indokolják. A HÓZ zóna elméleti megfontolásból szerepel, ami azt jelenti, hogy minden objektum számolhat azzal, hogy olyan mértékű sugárszennyezettség alakulhat ki, amelynek alapján bizonyos rendszabályok bevezetésére sor kerülhet.

Ebből adódóan fel kell készülni:
– a sugárzási mutatók folyamatos, illetve rendszeres meghatározására,

9 **SÓZ zóna a sürgős óvintézkedést igénylő terület.**
10 **HÓZ zóna a hosszú távú óvintézkedést igénylő terület.**
11 **Az emberi szervezetben a pajzsmirigy köti meg a radioaktív anyagokat, amelyek ezt követően mérgezik a szervezetet. A jódprofilaxis során kiadásra kerülő KJ (kálium-jodid tabletta) megakadályozza, hogy a pajzsmirigy ezeket az anyagokat megkösse, így azok kisebb mértékű károsodást (mérgezést) okoznak.**

– a sugárzási helyzet folyamatos értékelésére,
– a légzésvédő eszközök használatára,
– a létfenntartási javak megelőző sugárvédelmi feladatainak a végrehajtása,
– a kialakult helyzetről az állomány (személyzet, fogvatartottak) folyamatos tájékoztatására,
– állandó tájékoztatásra a szükséges magatartási szabályokról,
– a helyzet függvényében a szennyezett terület lezárására.

Külföldi atomerőművek veszélyei

Külföldi atomerőmű balesetek miatt kialakuló nukleáris veszély helyzetben elsődlegesen riasztandó büntetés-végrehajtási intézetek: a Sopronkőhidai, a Balassagyarmati, a Márianosztrai és a Váci Fegyház és Börtön, a Győr-Moson-Sopron, a Vas és a Komárom-Esztergom Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet.

Országhatáron kívül bekövetkező atomerőművi baleset esetén veszélyeztetett objektumokat is célszerű számba venni.

A Jaslovske Bohunice-i Atomerőmű által veszélyeztetett büntetés-végrehajtási intézetek:

HÓZ zóna 30–90 km-ig: Győr-Moson-Sopron Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet.

HÓZ zóna 90–120 km-ig: a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön, a Komárom-Esztergom Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet.

A Mochovce-i Atomerőmű által veszélyeztetett büntetés-végrehajtási intézetek:

HÓZ zóna 30–90 km-ig: a Balassagyarmati, a Márianosztrai és a Váci Fegyház és Börtön, a Komárom-Esztergom és a Győr-Moson-Sopron Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet.

HÓZ zóna 90–120 km-ig: a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság és Központi Ellátó Intézménye, a Budapesti Fegyház és Börtön, a Baracskai Országos, a Fővárosi és a Fejér Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, valamint a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete. A további veszélyeztetés nem zárható ki a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön, a Pálhalmai Országos, a Veszprém és a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetek esetében sem.

A Jaslovske Bohunice-i Atomerőmű elsősorban Győr-Moson-Sopron és Komárom-Esztergom megyéket, míg Mochovce-i Atomerőmű Pest, Nógrád megyét, valamint a fővárost veszélyezteti. Ezek meghatározott részein, illetve az ágazat objektumaiban elzárkózás és jódprofilaxis lehetőségét számításba kell venni a személyi és a fogvatartotti állomány – fentebb ismertetett – sugárvédelmének egyéb rendszabályai mellett.

A közlekedés, szállítás veszélyei

A közlekedési és szállítási balesetek (katasztrófák) elsősorban a közlekedési, a forgalmi rend megsértése, a közlekedési hálózat műszaki állapotának előírt követelményektől való eltérése, valamint a járművek műszaki állapotának nem kielégítő volta miatt következhetnek be. A veszélyes anyagokkal kapcsolatos tevékenység speciális terü-

letét jelenti azok szállítása, mert a veszélyforrás mobilitása miatt a szállítókat, a hatóságokat, valamint szükség esetén a mentőerőket lényegesebben nehezebb feladat elé állítja. Az európai tendenciák is arra utalnak, hogy az elkövetkező időszak egyik legnagyobb kihívása az egyes – közúti, vasúti, légi, vízi, kombinált, vezetékes – szállítási módok által okozott veszélyhelyzetek megelőzése, kezelése lesz. A veszélyes anyagok szállítása rendszerint potenciális vagy tényleges veszélyt jelent a környezetre. Fő jellemzője, hogy viszonylag kis területen, nagy koncentrációval szennyezi a környezetet. Készáru szállítmányok esetében a gyakran használt fantázia-névből nem deríthető ki, hogy veszélyes anyag szállítása történt. A beavatkozóknak esetenként hiányos információk alapján kell a feladatokat végrehajtaniuk. Az anyagazonosítás befejezéséig a beavatkozás csak a legnagyobb biztonságot nyújtó felszereléssel kezdhető meg.

A jövőben a veszélyes anyagok szállítása országon belül és külföldről, illetve tranzitként jelentős mértékben emelkedni fog. A veszélyes hulladékot is figyelembe véve, rendkívüli módon megnövekszik a szállítási hálózatok veszélyes anyaggal történő terhelése, amely a jelenleginél több baleset és katasztrófa bekövetkezésének lehetőségét is magában hordozza. A veszélyeztetettség – az átvezető fővonalak miatt – a települések központjait vagy sűrűn lakott területeit is érintheti.

A társadalmi változások következtében Magyarország most már nem tranzit, hanem célország a szervezett bűnözés és a nemzetközi terrorizmus számára. Megnőtt tehát a veszélye a közlekedési vonalak és csomópontok az ott elhelyezett műtárgyak, a közlekedő vagy veszélyes szállítmányok ellen elkövetett erőszakos cselekményeknek. Esetenként nem zárhatók ki a közlekedés és szállítás területén elkövetett szabotázs és diverziós cselekmények sem. Ezek szintén okozói lehetnek katasztrófát vagy veszélyhelyzetet előidéző eseményeknek, amelyek sajátos feladatot jelentenek az elhárításra rendelt szervezetek számára. A közlekedés, szállítás területén előforduló veszélyek, katasztrófák hatásai ugyancsak veszélyeztethetik a szállítási útvonalak mellett létesült büntetés-végrehajtási létesítmények biztonságát.

Az emberi cselekvésekhez kapcsolódó veszélyek

A büntetés-végrehajtási létesítmények katasztrófa veszélyeztetettsége szempontjából a legveszélyesebbnek az emberi cselekvésekhez kapcsolódókat kell tekintenünk. Ebbe a körbe tartoznak a tűzesetek, a robbanások, a tömegmozgáshoz, a terméshez, a terrorista és a fegyveres cselekményekhez kapcsolható veszélyek. A büntetés-végrehajtási létesítmények szempontjából a terrorista cselekmények jelentik a legnagyobb veszélyt, ezért ezekkel foglalkozunk részletesebben.

Terrorista cselekményekhez kapcsolódó veszélyek

Az elmúlt harminc évben egyre fontosabbá vált világszerte a terrorizmus és az ellene történő fellépés legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdéseiben való tisztánlátás. Aktuális ez a kérdés hazánkban is, hiszen a Magyar Köztársaság a rendszerváltás óta célterülete, illetve az iraki háborúban történő katonai részvételünk óta lehetséges célországa a nemzetközi terrorizmusnak.

A nemzetközi, illetve a Magyarországot veszélyeztető terrorizmus hazai irodalma – szinte áttekinthetetlenül – óriási, így dolgozatomban elsősorban azokra a tanulmányokat vettem figyelembe, amelyek kifejezetten a magyar büntetés-végrehajtás terrorcselekményi fenyegetettségével foglalkoznak. Közülük is elsősorban *Dr. Bökönyi István: A terrorizmus fenyegetettsége, kezelése, különös tekintettel a magyar Büntetés-végrehajtási Szervezetre* című tanulmányára *(Börtönügyi Szemle 2004. 3. szám)* támaszkodtam.

Elsőként a terrorizmus jogi és kriminológiai fogalmát szükséges tisztáznunk. Mindez azért is fontos, mert a jogalkalmazók – közöttük a magyar büntetés-végrehajtási szervezet tagjai – terrorizmus elleni fellépésének alapja a jog, de a jog határain belül a kriminológia tudomány is hat a joggyakorlatra.

A magyar büntetőjogban nincs külön törvény a terrorizmus elleni állami fellépésre, a magyar Büntető Törvénykönyvben pedig nincs külön fejezet vagy cím a terror bűncselekményekre. Ugyanakkor külön bűncselekményként van szabályozva az emberrablás, a terrorcselekmény, a légi jármű-vasúti-vízi-közúti tömegközlekedési vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerítése, a közveszélyokozás, a közveszéllyel való fenyegetés, a közérdekű üzem működésének megzavarására, a rombolás, az emberölés, a lázadás, az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása, a kényszerítés, a népirtás, az apartheid, a nemzetközileg védett személy elleni erőszak, a fogolyszökés, a fogolyzendülés, a visszaélés robbanóanyaggal vagy robbanószerrel, a visszaélés lőfegyverrel vagy lőszerrel, a bűnszervezetben részvétel.

Arra, hogy a felsorolt bűncselekmények közül mely minősül terrorbűncselekménynek Magyarországon, a terrorizmus visszaszorításáról szóló, Strasbourgban 1977. január 27-én kelt európai egyezményben foglaltak adnak iránymutatást. Az európai egyezmény 1-2. cikkeiben meghatározták azokat a bűncselekményeket, amelyek egyike sem tekinthető politikai bűncselekménynek, politikai bűncselekménnyel összefüggő, illetve politikai indítékú bűncselekménynek.

Az említett jogforrásban meghatározták tehát azokat a bűncselekményeket, illetve egyes bűncselekmények bizonyos elkövetési szakaszait, amelyeket a nemzetközi (európai) jog a terrorizmus fogalomkörébe utalt.

Ezek a következők:

- A légi járművek jogellenes hatalomba kerítésének leküzdéséről Hágában, 1970. december 16-án aláírt egyezmény hatálya alá tartozó bűncselekmények.
- A polgári repülés biztonsága elleni jogellenes cselekmények leküzdéséről Montrealban, 1971. szeptember 23-án aláírt egyezmény hatálya alá tartozó bűncselekmények.
- A nemzetközi védelem alatt álló személyek – beleértve a diplomáciai testületek tagjait – élete, testi épsége vagy szabadsága elleni támadással járó súlyos bűncselekmények.
- Emberrablással, túszejtéssel vagy súlyos, jogellenes fogva tartással járó bűncselekmény.
- Bomba, gránát, rakéta, automata tűzfegyver vagy levélbomba, illetve csomagba rejtett bomba használatával járó bűncselekmény, amennyiben ezek használata embereket veszélyeztet.

– A fenti bűncselekmények elkövetésének kísérlete vagy az ilyen bűncselekményt elkövető, illetve az elkövetést megkísérlő személlyel való bűnrészesség.

A törvény, illetve a nemzetközi egyezmény 2. cikk 1-3. pontjai szerint az egyezményt aláíró, megerősítő, elfogadó, jóváhagyó államok dönthetnek úgy, hogy a további bűncselekmények, illetve a fenti bűncselekmények alábbi elkövetési szakaszai is a terrorizmus fogalomkörébe tartoznak.

– Az erőszak alkalmazásával járó súlyos bűncselekmény, amely személyek élete, testi épsége vagy szabadsága ellen irányul.
– Olyan súlyos bűncselekmény, amely dolog elleni erőszakkal valósul meg, feltéve, hogy a bűncselekmény sok embert veszélyeztet.
– A fenti bűncselekmények bármelyikének elkövetésére irányuló kísérlet, vagy az ilyen bűncselekményt elkövető, illetve az elkövetést megkísérlő személlyel való bűnrészesség.

A jogi meghatározottság szerint tehát az említett bűncselekményeket, bármilyen motiváltság, ok miatt és bármilyen céllal követik el, a terrorizmus megnyilvánulásai.

A kriminológia szerint a terrorizmus a bűnözés része, egy meghatározott területen és időszakban elkövetett terrorbűncselekmények, továbbá a terrorcselekmény elkövetésére létrehozott szervezetek, csoportok, terrorcselekményt elkövetett egyének, az említett cselekmények, szervezetek, csoportok, egyének okozta anyagi károk és a terrorcselekmények sértettjeinek összessége.

Az 1989/90-es politikai-gazdasági rendszerváltás óta a magyarországi börtönökben számos olyan bűncselekményt követtek el, amely a terrorizmus fogalomkörébe sorolható. Ezek ismertetésére e dolgozat szűkre szabott keretein belül nem vállalkozhattunk, *Dr. Bökönyi István* említett írása részletesen tárgyalja az eseteket.

Az említett esetek tanulságaira, a nemzetközi terrorizmus aktivizálódására tekintettel – *Dr. Bökönyi István* szerint – a magyar büntetés-végrehajtási intézeteket főként a következő terrorbűncselekmények elkövetése fenyegetheti:

– Fogolyzendülés elkövetése túszszedéssel, közveszélyokozással.
– Fogolyszökések elkövetése belső irányból túszszedéssel, közveszéllyel fenyegetéssel, közveszély okozással.
– Fogolyszöktetések elkövetése külső irányból a börtönbe sorozatlövő fegyverekkel behatoló személyek, csoportok támadásával.
– Fogolyszöktetések elkövetése helikopteres kieméléssel, vagy falrobbantással.
– Sorozatlövő fegyverekkel felszerelt fegyveres személyek, csoportok behatolása a börtönökbe, az ottani fegyverszobákban elhelyezett fegyverek és lőszerek további terrorbűncselekmények elkövetése céljából történő megszerzése.

A terrorizmus elleni fellépés aktuális feladatait a magyar börtönökben *Dr. Bökönyi István* a következőkben határozta meg:

– Fel kell készíteni az állományt arra, hogy melyek a viselkedés legcélszerűbb formái, ha túszul ejtik őket.
– Fel kell készíteni a börtönök személyzetét arra, hogy legyenek képesek a biztonsági megelőző munka (a biztonsági ellenőrzések, a zárka-, ruházat-, csomagok átvizsgálása,

a beléptetési szabályok betartása, a telefonellenőrzés, a levélellenőrzés) körültekintőbb végrehajtására.

- Alkalmassá kell tenni minden intézetben az állomány egy csoportját arra, hogy szakszerűen körülzárja a terrorbűncselekmény elkövetésének helyszínét, és végre tudja hajtani a „halaszthatatlan beavatkozást". Valamennyi büntetés-végrehajtási intézetben akciócsoportot hoztak létre. A Büntetés-végrehajtási Szervezet tervezi azt is, hogy egy országos hatáskörrel rendelkező kutató – beavatkozó részleget alakít ki. A részleg tiltott tárgyak után kutatna a börtönökben, és krízishelyzet esetén beavatkozó alegységként lépne fel.
- Minden intézetben tárgyaló személyeket kell kiképezni, túszejtés vagy közveszéllyel fenyegetés esetére.
- Alkalmassá kell tenni minden intézetben egyes személyeket arra, hogy a tűzoltás elsődleges feladatait ellássák.
- Az illetékes rendőri vezetőkkel, rendőrségi terrorelhárító beavatkozó alegységekkel közös helyszínismertetéseket, gyakorlatokat kell tartani a börtönökben a terrorbűncselekmények kezelését szimulálva.
- Folyamatosan kapcsolatot kell tartani a titkosszolgálati, rendőrségi felderítő szervekkel a terrorbűncselekményekre vonatkozó információk gyors átadása-átvétele érdekében.
- Végezetül folyamatosan figyelemmel kell kísérni a külföldi börtönszervezetek terrorizmus elleni fellépéseivel kapcsolatos tapasztalatait.

Felhasznált irodalom

Árvízvédekezési kézikönyv. OVH, Budapest, 1974.

Barta Vámos László: *A katasztrófa elleni védelem általános elvei.* HM, Hadtudományi Tájékoztató II. kötet, 1994.

Barta Vámos László: *Katasztrófa- és polgári védelmi ismeretek II. rész. A nemzeti katasztrófa elleni védelem alapjai.* BM KOK, Budapest, 2003.

Bökönyi István: *A terrorizmus fenyegetettsége, kezelése, különös tekintettel a magyar Büntetés-végrehajtási Szervezetre.* Börtönügyi Szemle, 2004. 3.

Demeter István—Barta Vámos László—Duruc József: *Katasztrófavédelmi igazgatás.* Tansegédlet. Kézirat. RTF, Budapest, 2003.

Katasztrófavédelem. Főiskolai tankönyv. Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola, Budapest, 1999.

Nádasi Béla—Sztodola Tibor: *A magyar büntetés-végrehajtás terrorcselekményi fenyegetettsége.* Börtönügyi Szemle, 2004. 2.

Tározási Kézikönyv. Földgátas sík- és dombvidéki tározók. OVH, Budapest, 1976.

Terrorizmus. A Belügyi Szemle tematikus száma. 2002. 6-7.

Jogszabályok

1995. évi CVII. törvény a büntetés-végrehajtási szervezetről
1996. évi XXXI. törvény a tűz elleni védekezésről, a műszaki mentésről és a tűzoltóságról
1996. évi XXXVII. törvény a polgári védelemről
1996. évi CXVI. törvény az atomenergiáról
1999. évi LXXIV. törvény a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről
2000. évi XXV. törvény a kémiai biztonságról
122/1989. (XII. 5.) MT rendelet az egyes veszélyes árukat szállító közúti járművek útvonalának kijelöléséről
114/1995. (IX. 27.) Kormányrendelet a települések polgári védelmi besorolásának szabályairól és a védelmi követelményekről
196/1996. (XII. 22.) Kormányrendelet a mentésben való részvétel szabályairól, a polgári védelmi szakhatósági jogkörről és a miniszterek polgári védelmi feladatairól
232/1996. (XII. 26.) Kormányrendelet a vizek kártételei elleni védekezés szabályairól
248/1997. (XII. 20.) Kormányrendelet az Országos Nukleárisbaleset-elhárítási Rendszerről
179/1999. (XII. 10.) Kormányrendelet a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről szóló 1999. évi LXXIV. törvény végrehajtásáról
2/2001. (I. 17.) Kormányrendelet a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről
98/2001. (VI. 15.) Kormányrendelet a veszélyes hulladékkal kapcsolatos tevékenységek végzésének feltételeiről
1/2002. (I. 11.) Kormányrendelet a veszélyes áruk közúti szállításának ellenőrzésére vonatkozó egységes eljárásról
2/2002. (I. 11.) Kormányrendelet a veszélyes áru szállítási biztonsági tanácsadó kinevezéséről és képesítéséről
131/2003. (VIII. 22.) Kormányrendelet a nemzetgazdaság védelmi felkészítése és mozgósítása feladatai végrehajtásának szabályozásáról
55/1997. (X. 21.) BM rendelet a polgári védelmi kötelezettségen alapuló polgári védelmi szervezetek létrehozásának, irányításának, anyagi-technikai ellátásának, illetőleg alkalmazásának szabályairól
48/1999. (XII. 15.) BM rendelet a belügyminiszter irányítása alá tartozó szervek katasztrófavédelmi feladatairól és a védekezés végrehajtásának rendjéről, valamint e szervek irányítási és működési rendjéről
10/2000. (IV. 28.) IM rendelet az igazságügy miniszter felügyelete alá tartozó szervek katasztrófák elleni védekezésének irányításáról és feladatairól